

Response to Mishpitay Uziel
April 21, 1996

1) Responses to the Proposal of the Mishpitay Uziel

המאור (תל-אביב) סיון-תמוז תרצ"ה עמוד פ"ח (ר' שלמה יוסף זיין)

שו"ת ציץ אליעזר חלק א סימן כו
אין תנאי בנשואין.

ב"ה. כ"ה מרחשון תרצ"ו לפ"ק בחוברת המאור מחודש אייר תרצ"ה, באה הצעה לתקנות עגונות מאת כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם רב"צ עוזיאל שליט"א הרב הראשי למחוז יפו תל אביב, [כעת הראשל"צ הרב הראשי לא"י] באופן שיתקנו לעשות קדושין ונשואין על תנאי שלא ימחו ב"ד, וכשיראו ב"ד בקיום ברית הקידושין עגון האישה או האשה שאין להם תקנה בגט יבטלו הקדושין, ועל פי איזה הגבלות שהם כענפים לעצם התקנה. ובחוברת השניה של סיון - תמוז באה תשובה על דבריו מאת הרב הגאון המפורסם רש"י זיין שליט"א. [הצעת הרב הראשי נדפסה אח"כ בספרו משפטי עוזיאל חאה"ע סי' מ"ה], ואמרתי מכיון ששאלה זו נפתחה בהמאור אבוא גם אנכי בע"ה בהצעת משא ומתן של הלכה זו, ואולי אייר גם אנכי בזה והיה זה שכרי.

ואתחיל ואדון בדברי כבוד הרב הראשי עוזיאל שליט"א. (א) בראש דבריו מוצא כבוד הרב הראשי פנים מסבירות להצעה זו מדברי הגמ' בכתובות (ד' ג' ע"א), דאמרינן: כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקינהו רבנן לקדושין מיניה ושוויה לבעילותיו בעילות זנות, ומפרשים רבותינו הקדמונים דהר"ז כאומר ע"מ שירצה אבא שאם לא רצה אינה מקודשת, ובוזה פלטינן מחשש דאין אדם עושה בעילותיו בעילת זנות משום דהא באמת רוצה שכל בעילותיו תהיינה בעילת אישות אלא דרבנן הם הפקיעו קדושין כיון שהוא תלה בהם, וכותב: דוק מינה במקום שהוא מפרש דבריו שתולה קדושין בדעת חכמים ורצונם שאם לא ירצו ב"ד בקיומם יהיו בטלים למפרע מהני תנאו עכ"ד.

ולענ"ד נראה דאין הנידון דומה לראיה דעיין שם ברש"י כתובות, ובגיטין (ד' ל"ג ע"א) וביבמות (ד' צ' ע"ב) שכותב כל המקדש אשה על דעת שהנהיגו חכמי ישראל בישראל הוא מקדשה שיהיו קיימים קדושין לפי דברי חכמים ויהיו בטלים לפי דברי חכמים ע"י גיטין שהכשירו חכמים תינח למימר אפקעתא כדקדשי בכספא דנימא גט זה עוקר הקדושין ועושה מעות מתנה מעיקרן שוויה רבנן לבעילותיו למפרע על ידי גט שהוא מדבריהם בעילת זנות. עיי"ש.

הרי מכל דברי רש"י הנ"ל מבואר דאין כח ביד חכמים להפקיע קדושין אלא רק ע"י גט שהכשירו הם, אבל בלא כלום אין ביכולתם להפקיע דצריכים במה להפקיע דומיא דהפקעת התורה.

(ב) ואין להקשות על דברי רש"י מדברי הגמ' ביבמות (ד' ק"י ע"א) גבי ההוא עובדא דחד קדיש אשה כשהיא קטנה וגדלה ואותבה אבי כורסייה ואתא אחרינא וחטפה מיניה, דאמרינן: הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו בו שלא כהוגן ואפקינהו רבנן לקדושין מיניה, הרי דאף בלא שום גט נמי אמרינן אפקינהו, דהתם שאני, דהא הרי השלא כהוגן היה עוד קודם הקדושין, ולכך אמרינן שפיר דקדושין כי האי הבאים על ידי עשייה שלא כהוגן אפקינהו רבנן לקדושין מיניה ואמרו דקדושיו אינם כלום ולא חלו הקדושין כלל, ולכך לא צרכינן שום גט מכיון שמעיקרא לא חלו הקדושין, ובפרט שם ביבמות דמיירי בגוונא שכבר היו בה קדושין דרבנן משל הקודם בהיותה קטנה, עיי"ש ברמב"ם וברשב"א, אבל היכי שהקדושין כבר חלו אלא רק אח"כ מאיזה סיבה שהיא רוצים החכמים לבטל הקדושין ולהפקיעם, בזה שפיר י"ל דלהפקיע בלא שום גט אין ביכולתם, דקדושין בכדי לא פקיעי. (ג) כן עיין שם ברשב"א כתובות שמפרש הפירוש של שויה רבנן לבעילותו בעילת זנות, דה"ק שוויה רבנן לבעילותו בעילת זנות ואין אדם עושה כן הלכך גמיר ויהיב גיטא מעכשיו כדי שלא יפקיעו ולא ואלא למימרא דעקרוהו וכן נמי בקדושי כסף, ואח"כ מקשה שם דהלא בלא גיטא נמי משכחת לה כדאיתא בהאשה רבה ובב"ב גבי תלויה וקדיש (נראה דבמקום האשה רבה צ"ל בית שמאי והיא הגמ' שהזכרתי לעיל), ומתריך דאה"נ דכל שמקדש שלא ברצון חכמים יוצאה בלא גט אבל הכא נתקדשה ברצון חכמים לפיכך צריכים גט כשר, עיי"ש וברשב"א גיטין ד' ל"ג, והוא כעין תירוצי לעיל על רש"י. עכ"פ מהשיטות הנ"ל מתבאר דבאופן שבנדו"ד שהקדושין היה ברצון חכמים לא מהני שתצא אח"כ בלא כלום, ואין כח ביד חכמים לזה...

יוצא מיהת מכל הנ"ל שלהפקיע הקדושין בלי שום גט לית דין שלא מהני...

(ה) ואפילו בהפקעה מפורשת על עצם הקידושין לבטלם מעיקרא שלא יחולו בכלל. כגון בתקנה להפקיע כל קדושין שנעשו שלא בעשרה, כותב בשו"ת מהרי"ט חאה"ע (סי' ל"ט): שאע"פ שיש כח ביד הצבור והקהל לעשות כן אעפ"כ הרב ר' שלמה בחיבורו כתב בתקנת הפקעת הקדושין לא נעשה בה מעשה לעולם וכו', הרי שאפילו בהפקעה גמורה בהפקר ב"ד לא סמכו לעשות מעשה וכבר לגלג המהרי"ק בתשובותיו על דבר זה, עכ"ד, עיי"ש בארוכה ובתשובה שאחריה. וברמ"א אהע"ז (סימן כ"ח סעי' כ"א), ובלבוש שם. ואם כך בהפקעה מפורשת מלכתחילה, כ"ש כבנידון דין שהקידושין כבר תלו אלא רק שאח"כ מאיזה סיבה שהיא רוצים החכמים לבטל הקדושין ולהפקיעם, שבודאי אינם יכולים להפקיע בלא שום גט...

(ט) ולעצם דברי כבוד הרב הראשי שליט"א מה שמדמה נדו"ל לע"מ שירצה אבא, לענ"ד נראה דלא דמי, משום דבע"מ שירצה אבא הא הרי תלי עצם הקדושין גופא שמקדש כעת באם יתראה אבא מזה או לא, ולכך יכול שפיר להתנות, אבל הגע בעצמך אילו היה מתנה ואומר הרי את מקודשת לי בתנאי שאם לאחר איזה שנים יהיה איזה סיבה שבגללה ירצה האב לבטל הקדושין שיהא יכול, האם היה מהני? הרי בודאי לא, וכאן הא ה"נ כמו"כ שתולה הקדושין בדעת אחרים שאם לאחר איזה שנים יהיה איזה סיבה

שבגללה ירצו לבטל הקדושין שיהו יכולים, ואיך יהני זאת? ואם תאמר דכאן שאני דמשום כח אפקינהו אתינן עלה משום תקנת עגונה, א"כ אמאי צריכים בכלל שיפרש הא הרי אף בסתם כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, [ולכך הרי אומרים כדת משה וישראל]. וא"כ קידש גם אדעתא דהכא שאם יהיה ענין עיגון שבגללה ירצו לבטל ולעקור הקדושין שיהו יכולים, ואמאי צריכים שיפרש, וגם אמאי לא הוזכר זה בשום מקום בתלמוד דמשום תקנת עיגון אפקינהו רבנן לקידושין מיניה. ובע"כ מוכח דבכה"ג משום תקנת עיגון לא אפקינהו רבנן לקדושין מיניה, או משום דבלא כלום אי אפשר להפקיע, או מאיזה טעם אחר שנאמר, ואין זה בכלל שהנהיגו חכמי ישראל.

וא"כ רק בנדו"ד רוצה כבוד הרב הראשי לומר שיוכלו להפקיע מפני שהוא תולה בפירוש זה בדעתם והוי כע"מ שירצה אבא, ולזה חוזר הערתנו דלעיל שגם בע"מ שירצה אבא ג"כ לא מהני בכה"ג, וכן"ל.

וזה שהראשונים מדמים האפקינהו לע"מ שירצה אבא, כוונתם משום דהא אם לא היה כונתו מתחילת הקדושין על דעת שהנהיגו חכמי ישראל לא היו יכולים להפקיע, ולגבי דידיה הוי זה כמתנה ע"מ שירצה אבא, אבל זה שהחכמים מפקיעים אח"כ הוא משום כח הפקעתם, משא"כ בנדו"ד וכן"ל.

(*) ובכלל נהי שהחכמים המה העושים בעילותיו בעילת זנות, אבל מ"מ סוף סוף הרי נמצא שבעילותיו היו בעילות זנות, ואם יהיו לו בנים ממנה יהו נחשבים לבנים הבאים מבעילת זנות בלא קדושין, ואיך ולמה נתקן כזאת לשויה לבעילותיו בעילות זנות, ובפרט לאדם שנלקח לצבא, או איזה אונס אחר, שגם הוא בעצמו אינו אשם בזה.

כעת נבוא לדון בדברי כבוד הרב זוין שליט"א...

עכ"פ ביארנו לעיל בדברינו דמתבאר משיטות הראשונים והאחרונים דלא שייך למימר בנידון דידן אפקינהו. ושאי אפשר לתקן תקנה כזאת. והנלענ"ד כתבתי.

2) Conditional Kiddushin (basic sources)

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף עד עמוד א

אמר רב עולא בר אבא אמר עולא אמר רבי אלעזר: המקדש במלוה ובעל, על תנאי ובעל, בפחות משוה פרוטה ובעל - דברי הכל צריכה הימנו גט. אמר רב יוסף בר אבא אמר רבי מנחם א"ר אמי: המקדש בפחות משוה פרוטה ובעל - צריכה הימנו גט, בהא הוא דלא טעי, אבל בהנך טעי. אמר רב כהנא משמיה דעולא: המקדש על תנאי ובעל - צריכה הימנו גט, זה היה מעשה, ולא היה כח בחכמים להוציאה בלא גט.

רמב"ם הלכות אישות פרק ז הלכה כג

המקדש על תנאי וחזר אחר כמה ימים וביטל התנאי אע"פ שבטלו בינו לבינה שלא בפני עדים בטל התנאי והרי היא מקודשת סתם. וכן אם היה התנאי מן האשה ובטלה אותו אחר כך בינה לבינה בטל התנאי, לפיכך המקדש על תנאי וכנס ז סתם או בעל סתם הרי זו צריכה גט אע"פ שלא נתקיים התנאי שמא ביטל התנאי כשבעל או כשכנס. וכן המקדש בפחות משוה פרוטה או במלוה וחזר ובעל סתם בפני עדים צריכה גט שעל בעילה זו סמך ולא על אותן הקידושין הפסולין, חזקה היא שאין אדם מישראל הכשרים עושה בעילתו בעילת זנות והרי בידו עתה לעשותה בעילת מצוה.

/השגת הראב"ד/ אע"פ שבטלו בינו לבינה שלא בפני עדים בטל התנאי והרי היא מקודשת סתם. א"א אינו כן אלא א"כ כנסה סתם בעדים דהוה ליה כמו שביטל תנאו בעדים.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ב עמוד ב

אלמא קסבר רבא: אין אונס בגיטין. מנא ליה לרבא הא? ...אלא מהא: דההוא דאמר להו אי לא אתינא מיכן ועד תלתין יומין ליהוי גיטא, אתא בסוף תלתין יומין ופסקיה מברא, אמר להו חזו דאתאי חזו דאתאי, אמר שמואל: לאו שמיה מתיא. ודלמא אונסא דשכיח שאני, דכיון דאיבעי ליה לאתנויי ולא אתני, איהו דאפסיד אנפשיה. אלא רבא סברא דנפשיה קאמר: משום צנועות ומשום פרוצות; משום צנועות, דאי אמרת לא להוי גט זימנין דלא אניס וסברה דאניס, ומיעגנא ויתבה; ומשום פרוצות, דאי אמרת לא ליהוי גיטא, זימנין דאניס ואמרה לא אניס, ואזלא ומינסבא, ונמצא גט בטל ובניה ממזרים. ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא להוי גט, ומשום צנועות ומשום פרוצות שרינן אשת איש לעלמא? אין, כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקינהו רבנן לקידושין מיניה. אמר ליה רבינא לרב אשי: תינח קדיש בכספא, קדיש בביאה מאי איכא למימר? שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות.

רש"י מסכת כתובות דף ג עמוד א

כל המקדש - כל המקדש אשה על דעת שהנהיגו חכמי ישראל בישאל הוא מקדשה שיהיו קיימין קידושין לפי דברי חכמים ויהיו בטילים לפי דברי חכמים על ידי גיטין שהכשירו חכמים.

שיטה מקובצת מסכת כתובות דף ג עמוד א

ובשיטה כתוב וז"ל כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש מדאמר בשעת קדושין כדת משה וישראל כלומר והרי הוא כמי שהתנה בקדושין על מנת שירצו חכמים ולא ימחו אלו הקדושין ובשנתן לה זה הגט אף על פי שמכח זה אינו דין שתתגרש באו חכמים ומיחו בקדושין מעיקרן והתירוה על ידי זה הגט מפני שראו תקנה בגרושי זה הגט.

רא"ה

וז"ל הרא"ה ז"ל תלמידו. תינה דקדיש כו' איכא דמפרש דקדיש בכספא דקדושין דרבנן וליתא כדכתב רש"י אלא תינה דקדיש בכספא דהפקר ב"ד הפקר בזה"ב אבל קדיש בביאה מאי [איכא למימר ותמה כיון דאמר כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש מה לי כסף מה לי ביאה הרי הוא כעל מנת שירצה אבא והא לא רצה וא"נ דה"ק תינה דקדיש בכספא דכיון דהפקר ב"ד הפקר איכא למימר דעל דעתם קדיש כיון דברשותיהו לאפקועינהו אבל קדיש בביאה מאי] פסקא דעל דעתם קדיש דהא לאו מילתא דתליא ברשותיהו היא ומהדרינן שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות כלומר הא דאמרינן כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש לאו משום הכרחא הוא אלא מדעתם שכל אדם רוצה לעשות דבריו ברצון חכמים. ואם תאמר כי אתי מה תהא עליה שויה רבנן בעילת זנות והעיקר כפשוטן של דברים דה"ק קדיש בביאה מאי איכא למימר כלומר מה תהא על ביאתו ואהדר ליה שויה רבנן בעילת זנות דכיון דאדעתיהו קדיש הוה ליה כעל מנת שירצה אבא והרי לא רצה ומאן דמפרש שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות משום דאמרינן בקדושין דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה ליתא שהרי אמרו מנגיד כרב ואצריך גיטא כשמואל אלמא אף ע"ג דמנגיד כרב לא פקעי קדושי דמאן דמקדש בשוקא וה"ה לביאה. ע"כ.

ריטב"א

וז"ל הריטב"א ז"ל ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה דה"ל כאומר הרי את מקודשת אם ירצה אבא שאם לא רצה אינה מקודשת. תינה דקדיש בכספא כו' יש שפירשו בקידושי כספא שהם קדושי דרבנן כו' וליתא כו' אלא ה"פ תינה דקדיש בכספא דכי לא רצו חכמים בקדושי יפקירו הכסף ויבטלו השטר אבל קדיש בביאה האיך יפקיעו חכמים ומה יאמרו שתהא בביאתו דאף על גב דהריני בועליך על מנת שירצה אבא ולא רצה אינה מקודשת קס"ד דהאב אינו חושש על ביאתו אבל חכמים האיך לא יחושו על ביאתו ומהדרינן דרבנן נמי שויה לבעילתו בעילת זנות ע"כ.

...עוד כתב ז"ל ולכאורה נראה מפשטא דשמעתא דאפילו למאן דקדיש בכספא לא מצו חכמים למיעקר הקדושין אלא משום דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש. וכתבו התוספות דלכך אומר בשעת הקידושין כדת משה וישראל ואיכא למידק דאפילו דלא הוה מקדש אדעתא דרבנן הוה מצו למיעקר מטעם הפקר ב"ד הפקר בזה"ב. ואפשר לתרץ דלא קאמר דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש אלא משום קדיש בביאה ותו לא מידי ע"כ. ולי איברא דמיישבא שפיר בהכי לשון התוספות ופשט השמועה לשיטתם ז"ל מיהו כשנלך בעקבות הראשונים ולא נטה מלשון התוספות ז"ל כפשטן ומפשטא דשמעתא איתבריר לן קושטא ונהירותא וברירותא דשמעתא להתוס' ז"ל דשיטת רש"י ז"ל היא דמאן דמקדש אדעתא דרבנן מקדש פי' לאו למימרא שתלה עיקר קדושי ברצון חכמים כאמרו הרי את מקודשת אם ירצה אבא דאם כן אם לא ירצו אין צריך גט אלא חפץ הוא שיהיו קדושי קדושין ולא יתבטלו כי אם על ידי גט.

ואפשר שזהו שכתב רש"י ז"ל כל המקדש אשה פי' דלאו היינו שתולה עיקר הקדושין בזה וקדושי תלוין ועומדין אלא שכבר קדש האשה מיהו תולה אותם על דעת שהנהיגו חכמי ישראל בישראל שיהיו קיימין לפי דבריהם ויהיו בטלין לפי דבריהם על ידי גיטין שהכשירו חכמים ולכך כשיבא גט כזה אחרי קדושי אפקעוה רבנן לקדושי...

ופריך תינה דקדיש בכספא כו'. פירוש דהא אמרינן דלאו היינו כאומר על מנת שירצה אבא דאם כן אין צריך גט אלא חפץ בקדושי ושלא תנשא לאחר כי אם על ידי גט מיהו כל גט שהכשירו חכמים יועיל ויפקיע קדושי הילכך קשיא ליה תינה דקדיש בכספא נוכח לומר אפקעותא דגט זה עוקר הקדושין ועושה המעות מתנה קדיש בביאה מה יכול להפקיע גט בזה ואין לך לומר שכך התנה דהא חפץ הוא שיחולו הקדושין ולא יפקעו כי אם על ידי גט מעתה גט זה לא יועיל שהרי אינו גט כשר שיהיה כורת מכאן ולהבא אלא ע"כ צריך אתה לומר שעל ידי גט זה יעקור הקדושין למפרע שמעיקרן לא יהו קדושין ואי קדיש בביאה מה תהא על ביאתו פירוש מתחלה כשמקדש בביאה מה חושב שיהא על ביאתו דהא חפץ הוא בקדושין ואין רצונו לבעילת זנות ואיכא למימר דשמא גמר וקדיש קדושין גמורין בלא תלייה בדעת חכמים כלל ומשני שויה רבנן כו' פי' הוא תולה ברצון חכמים ואין רצונו לבעילת זנות אבל חכמים יש להם כח לעשות בעילתו זנות על ידי גט כזה כיון שתלה בהן והוא אין בו עון אשר חטא דחכמים הוא דשויה לבעילתו בעילת זנות והוא לא חשב כלל וכדכתבנא כנ"ל פי' לפרש"י והשתא ניחא כל הני קושיות דקשיא להו לרבוותא ז"ל כדכתבנא לעיל.